

KİTAP TANITIMI

Baçaru, Veli
Oluş Arık'la Asya'dan Anadolu'ya,
Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul, 2016, 303 s.

Elif Kök¹

Türkiye'de sanat tarihi biliminin ve özellikle Selçuklu sanatı araştırmalarının öncülerinden olan Prof. Dr. Oluş Arık'ın görüşlerini söyleşi formunda derleyen ve hayatından kesitler de sunan "*Oluş Arık'la Asya'dan Anadolu'ya*" başlığını taşıyan kitap, 2016 yılının ilk yarısında yayınlandı. Öğrencisi Veli Baçaru'nun gerçekleştirdiği bir dizi tematik söyleşinin yazıya geçirilmesiyle biçimlenen kitap, literatürümüzde büyük eksikliği duyulan biyografi ve otobiyografilerin boşluğunu dolduracak türden, önemli bir sözlü tarih çalışması olarak da değerlendirilebilir. Batı literatüründe en azından ortaçağ sonlarından itibaren önemli bir edebi tür olarak varlık gösteren biyografi/otobiyografi geleneğinin Türkiye'deki çok gecikmiş bir türevi olarak da görülebilecek bu yazı formu, 2000'li yıllarda İş Bankası Yayınları'nca sunulan bir dizi kitap ile ilk kez gündeme gelmiş ve geniş kitlelerin ilgisini çekmişti. Doğan Kuban, Doğan Hasol, Halil İnalçık, İlber Ortaylı, Sina Akşin, Giovanni Scognamillo gibi kültür ve bilim dünyamıza önemli katkılar sağlamış isimlerin yaşamlarını ve meslekî görüşlerini biyografilere göre daha rahat okunabilen bir akışta sunan bu kitaplar, temelde akademik dünyanın ilgi alanına giren konuları daha geniş kitlelere yayarak, özellikle tarih üzerine geniş tabanlı yeni tartışma zeminleri de yaratmıştı.

¹ Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, elif-kok@yahoo.com

Veli Baçaru'nun hazırladığı *Oluş Arık'la Asya'dan Anadolu'ya* kitabı da, 2000'lerde "Nehir Söyleşi" adıyla literatürümüze kazandırılan bu formatta kaleme alınmış. Kitap, Arık'ın sanat, estetik ve Türk sanatının sorunsalları üzerine görüşlerini sohbet şeklinde özetliyor.

İlk bölümde, başlangıcından günümüze kadar Türk sanatının tarihine dair görüşleri, kronolojik bir dizgide yöneltilen sorular ışığında sunuluyor. Bu uzun yolun en başında, kendi tabiriyle *bir el fenerinin aydınlatabildiği kadarıyla* Türk sanatının nereden başlatılacağı sorunsalını çözümlemeye çalışırken, etnik ve ideolojik nkabullerden mümkün olduğunca uzakta durmaya çalışarak, bir yandan bu önyargıların varlığını da eleştirerek, Türk tarihinin başlangıcındaki Asya sürecini, karşılıklı alışverişlerin yaşandığı bir sentezlenme süreci olarak tanımlıyor; bu anlamda, Doğan Kuban'a yakın bir perspektif sergiliyor. Türk sanatının en erken devirlerini de içine alan Asya'daki üslup birliğinin etnik kriterlerden bağımsız olduğunu belirlerken, özellikle in ile İnan'ın biçimlendirici, hatta yer yer eritici gücüne işaret ediyor. Bu eksende, sanat tarihi literatüründe zaman zaman vurgu yapılan kubbe-çadır özdeşleştirmesi gibi etnik kaygılı teorilere de mesafeli duruyor. Dolayısıyla, Türk sanatındaki ya da diğer Asyalı geleneklerdeki biçimsel benzeşme ve süreklilikleri, etnik bağamlar yerine, "İç Asya Enternasyonalı" olarak adlandırdığı bir kültürel sürekliliğe bağlıyor. Avrupa ortaçağında oluşan türde bir ortak kültürün, Asya'da eskiden beri var olduğuna ve Türk sanatının da erken devirlerinden itibaren bu bütünün bir parçası olduğuna dikkati çekiyor.

Türk sanatının tarihini anlatırken, sanat tarihi yazıcılığının gelişimi ve bu gelişim süreçlerine yönelik eleştirileri ile konu zenginleşiyor; sohbetin çeşitli aşamalarında, Türk sanatının yorumlanışındaki dönemsel değişikliklerin bilimsel değil ideolojik temelli olduğuna dikkati çekiyor ve *bilimin ideolojik oyuncak haline gelmesini* eleştiriyor. Bu durumun sadece Türkiye'ye özgü olmadığını belirlemekle birlikte, Türk aydınınının hem Doğu'ya hem Batı'ya, yani

kendi dışındaki dünyaya kapalı oluşuna da sıklıkla serzenişte bulunuyor.

Bu kapalılığın getirdiği ideolojik genellemeler ve diğer kalıplar, sadece erken dönem Türk sanatının değil, Anadolu-Türk sanatının yorumlanmasını da güçleştiriyor; çünkü Anadolu sentezindeki Asyalı unsurları analiz edebilmek için, tüm kalıplardan bağımsız olarak Asya'yı tanımaya çalışmak gerekiyor. Bu anlamda, olguları *Türkleştirmek* kadar tersi de belli önyargıların sonucunda oluşuyor. Oluş Arık'ın her iki yöndeki önyargılara da uzak durduğu görülüyor: Sanatsal motif ve unsurların ısrarla "Türk" köklerini aramak yerine, tablonun bütünü görülmesi gerektiğine işaret ediyor; fakat bunu yaparken, geleneği köksüzleştirmiyor ya da oryantalist kalıpları benimsemiyor.

Anadolu'da Selçuklu dönemindeki sentezin oluşumunda ise, Asyalı ve yerli geleneklerin rolünün, Roma ve İslamiyet'e göre daha baskın olduğunu savunuyor. Buna bağlı olarak, Doğan Kuban'dan Gönül Öney'e kadar pek çok uzmanın tekrarladığı, Türklerin mimari görgüyü sonradan kazandığı yönündeki teorilerin yanılığını düşünüyor. Bunun yanında, Selçuklu çağında Türklerin Akdenizlileştiği gibi tartışmalı görüşleri de irdeliyor.

Türk sanatının tarihine odaklanan bu bölüm, üzerinde tartışılabilir bir önerme ile son buluyor: Arık, Türk sanatının 19. yüzyılda son bulduğunu ve günümüze doğru yaklaşıldıkça, artık "Türk sanatı"ndan değil, "Türkiye'de sanat"tan bahsetmenin mümkün olduğunu belirtiyor. Bu durum aslında sadece Türk sanatına özgü değil; sanatın sonunun geldiğine dair teoriler, daha önce Batı'da da tartışılmıştı; postmodern dünyada sanatı belirleyen stilistik kriterlerin yok oluşuna bağlı olarak, sanat tanımının başkalaştığı ve sanatsal üretim sürmekle birlikte, artık yerel ya da ulusal üsluplardan bahsetmenin mümkün olmadığı savı, özellikle Arthur C. Danto'nun *Sanatın Sonu* başlıklı çalışmasında dile getirilmişti. Arık da çağdaş Türk sanatına benzer bir perspektiften yaklaşıyor.

İkinci bölüm, Arık'ın genel sanat tarihi üzerine görüşlerini özetliyor. Postmodern dünyada  oğullaşan sanat ve sanatçı türleri sanatın bağlamını değiştirdiğinden, sanatın tanımlanmasının g c-leştiğini vurguladığı bu diyaloglarda, özellikle sanat ve felsefe ilişki-si üzerinde duruyor ve yer yer güncel göndermelerle anlatımını zenginleştiriyor. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu diyaloglarda da, ülkemizdeki kültür bilinci eksikliğine serzenişleri hep hissediliyor.

Bu serzenişler, ya da Türkiye'nin genel zihniyet sorunlarına dair göndermeler, Türkiye'de sanat tarihinin gelişimine ayrılan  c nc  bölümde daha da detaylandırılıyor; Arık, sanat tarihinin sorunlarını, genel seviye düşüklüğünün bir izdüşümü olarak değer-lendiriyor ve sanat tarihi özelinde bakıldığında, bu eksikliklerin son tahlilde genellikle ideolojik önkabuller ile ilintili olduğunu belirtiyor. Fakat tüm bu eksikliklere, felsefesizliğe rağmen, yüzyıllar bo-yunca aktarılan sanatsal geleneklerin varlığını da, üzerinde düşün-meye ve sorgulamaya değer bir saptama olarak öne sürüyor.

Felsefe ve kültür eksikliğinin sadece Türk sanatı tarihinin seyrine değil, günümüzdeki sanat tarihi eğitimine de yansımalarına değinirken, terminoloji ve kavram sorunları üzerinde duruyor; ay-rica, esasen "ortaçağ arkeolojisi" kavramını benimsetmek amacıyla kurulan ve bugün başlıca meslekî paylaşım platformu haline gelen sempozyumların geldiği noktaya dair eleştirilerini de okuyucuyla paylaşıyor.

Tüm bu aksaklıkların kaynağı olan entellektüel sığlığı sor-gularken, Arık'ın aslında daha temel bir ayrımı, Doğu ile Batı ara-sındaki entellektüel farklılığın kökenlerini irdelediği görülüyor; bu arayış, Arık'ın son yıllarda üzerinde çalıştığı estetik konusunun da temelini oluşturuyor. Estetik hakkında kısa bir görüşme mahiye-tindeki dördüncü bölümde, estetik kavramının genel tarihinin ya-nında, Türk sanatında estetik arayışları üzerinde de duruluyor; fakat bu sorgulamanın arkaplanında, Arık'ın, Türkler ve diğer Doğu toplumlarındaki entellektüel atalet üzerinde düşünmeye devam

ettiği görülüyor. Bu “tadımlık” bölüm, Arık'ın son yıllarda üzerinde çalıştığı Türk sanatı ve estetik konulu kitabın da ipuçlarını veriyor.

İslam sanatı konulu görüşmelere ayrılan beşinci bölümde, İslam sanatının çeşitli varyasyonları olduğuna, dolayısıyla tek tip bir İslam sanatından bahsedilemeyeceğine vurgu yapılıyor. İslam sanatını açıklarken, yine Doğu ve Batı arasındaki farklılıklar üzerinde duruyor ve bunu algılama biçimlerinin farklılığına bağlıyor; Batı'nın somut, Doğu'nun ise soyut algılama eğiliminde oluşu, her iki kültür çevresinde felsefenin ve sanatın yönünü belirliyor. Arık, İslam sanatını bu başlangıç noktasından yola çıkarak yorumluyor.

Altıncı bölümde, Oluş Arık'ın çocukluğu, babasıyla olan anıları ve meslekî yolu hakkında soru ve cevaplar yer alıyor. Bu görüşmelerden, babası Remzi Oğuz Arık (1899-1954) vesilesiyle arkeolojik kazılarda geçen çocukluğunun, onun mesleki yönünü belirlediği anlaşılıyor.

Kitap, meslektaşlarının Arık hakkındaki görüşleri ile son buluyor. Eşi Rüçhan Arık ve bugün hepsi de alanın önemli isimleri olan eski öğrencileri Selçuk Mülayim, Ali Osman Uysal, Ziya Kenan Bilici, İnci Kuyulu Ersoy ve Kıymet Giray, onun bilimsel katkılarının yanında, öğrenci yetiştirme yönü üzerinde de duruyorlar. Görüşlerine yer verilen diğer meslektaşlarından Ara Altun, Arık'ın derin entellektüel birikimine ve Türkiye'de ortaçağ arkeolojisi araştırmalarındaki öncü rolüne işaret ederken, Doğan Kuban da, Türkiye'de sanat tarihinin politik temelli gelişim seyri içinde, Arık'ın bu ideolojik yargılardan mümkün olduğunca uzak bir bakış açısı geliştirdiğine vurgu yapıyor; bu anlamda, Arık'ın öncülük ettiği Ankara ekolünün, sözceliği Aslanapa çizgisinden daha objektif bir duruş sergilediğini savunuyor.

Meslekî yoluna Oluş Arık'ın çevresinde başlama şansını yakalayabilen bir sanat tarihçisi/öğrencisi olarak özlem ve keyifle okuduğum bu görüşmeleri derleyen kitap, aslında onun için özgün bir armağan-kitap niteliği de taşıyor. Öğrencilerinin aşına olduğu

dolu sohbetlerinin, onu tanımayanlara ve özellikle yeni kuşaa da ulaşmasını sağlayacak olan bu çalışma, Oluş Arık'ın meslekî deneyimlerinin ötesinde, Türkiye'de bir bilim dalı olarak sanat tarihinin tarihi hakkında da değerli bilgiler ve zihin açıcı tartışmalar sunuyor. Kitabı okuyanlar, sanatın tarihini ve sanat tarihinin tarihini, Oluş Hoca'nın penceresinden görme fırsatı bulacaklar. Tadı damağında kalanlar için, Oluş Hoca'nın Türk sanatının estetik temellerine dair çalışmasının yakında yayınlanacağı müjdesi de kitapta veriyor.

Türkiye'de sanat tarihi yazıcılığının önemli bir eksikliği olan historiografik boyuta önemli katkılar sağlayacak olan bu tür çalışmaların yaygınlaşması dileğiyle...